

Torroella de Montgrí ⁽¹⁾

Treball reproduït del Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya.

Gairebé tots el barcelonins sabem una vila o un poble de la terra nostra que coneixem millor que d'altres, perquè hi hem fet estades més llargues o perquè ens hi atreuen efeccions i ens hi lliguen bones amistats. D'això en sol derivar que en mirem amb certa complascència uns carrers per més que s'assemblin a altres d'altres bandes, que d'alguns monuments i parets velles un hom diria que s'en desprenen uns antics records que tenen un aire especialíssim i que àdhuc un tros banal de carretera es presenta millor als nostres ulls que qualsevol dels centenars de kilòmetres que n'hem seguit en altres paratges més delitosos, perquè des d'aquell tros n'hem contemplat més vegades la posta de l'astre del dia o aixecar-se el de la nit fent-hi el ple per detràs del campanar, o ens hem interessat en les feines agrícoles que des d'allí hem vistes o hi hem saludat afectuosament coneixences diàries que ens són agradoses de trobar i de conversar-hi. I és cosa sabuda que ciutat, vila o encontrada serà tant més estimada per nosaltres com millor ens serà coneguda. Així em succeeix a mi respecte a la vilà de Torroella que, per més que la tinc vista i coneguda, cada any hi torno més de bon grat.

Sens altre preàmbul, us diré que la vila empordanesa es troba en part recolzada al peu del Montgrí i que s'extén en un espaiós toçal fins a la vora del riu Ter que allí passa sobre ample llit a uns cinc kilòmetres abans de morir al mar; que consta d'uns 4.000 habitants compreses algunes barriades, éssent la més important el poble de l'Estartit en la costa; que celebra mercat tots els dilluns, trobant-se amb tal motiu plens d'animació els principals carrers; que tenen anomenada les fires de Sant Andreu que celebra la festa major el 25 d'agost, diada del seu patró Sant Genís.

Primer de tot convé presentar el pla de la vila tan afavorida pels nostres reis del casal d'Aragó. Ens sorprén tot seguit la regularitat de la disposició dels carrers: és la vila reial creixent i desenrotllant-se a la primèria del segle XIV ⁶; són algunes encara les finestres que denoten aquella centúria i tindrem ocasió d'esmentar més d'una vegada el gran rei Jaume II, principal impulsor de Torroella. En la part alta s'observa el nucli primitiu de la població; dintre el reduït recinte fortificat, aixó és la *cellera*, que comprenia l'església amb el fossar i una sèrie de carrers sens altre ordre que el que devia marcar l'antic camí ral; aprop de l'església hi havia el palau dels reis, voltat de jardins i d'arbres, anomenat el *Mirador*, per

(1) Treball llegit el dia 28 de Desembre de 1918.

dominar el pla partit pel Ter, limitat per montanyes verdejants i per altres que blavejen; i també es veia estendre's la vila reial, de la que podia observar-se'n d'any en any la creixença.

Jaume I el Conqueridor conta en la seva *crònica* que va detenir-se a Torroella entreveient-s'hi amb el seu fill l'infant En Pere, abans d'anar en 1274 al concili de Lió, que el gran rei relata de tan suggestiva manera. Ens conta En Bernat Desclot detalladament, com En Pere el Gran s'en va endur presonera a la reina de Mallorca i els infants que havia presos al castell de Perpinyà: el trist pelegrinatge des d'aquella ciutat fins a Torroella, quasi tot fet a peu i a punt d'infantar, va commoure els nobles que no comprenien la duresa del rei envers la seva desventurada cunyada. El rei Jaume II va fer en el *Mirador* llargues estades, potser la darrera en 1321; però es sab de segur que en 1396, el rei Joan I va sortir-ne per anar a trobar la mort caçant en els boscos de Foixá, que podien veure's negrejar des del palau reial de Torroella. Avui és propietat de la família Carles i constitueix encara una gran casassa; de l'antic palau es conserva encara una galeria gòtica, que té dos ales tapiades i rastre de la torre, escapçada. L'antic palau era, com es comprèn, més extens que l'actual possessió, perquè s'han trobat restes de construccions a més distància.

De les antigues muralles, refetes i completades principalment pel rei Pere III de les Cerimònies no se'n veu ara sinó algun pany d'un centenar de metres; dels sis portals defensats per torres de planta quadrada o circular no n'hi ha sinó dos: el tapiat amb l'anomenada torre de les Bruixes i el portal de Santa Caterina, l'únic pel qual encara es passa avui i que l'Institut d'Estudis Catalans ha restaurat com a testimoni mut d'una antiga grandesa i prosperitat així com d'una interessant construcció militar. Del nostre record hem vist tirar a terra una torre quadrada que degué protegir el portal dit d'Ullá.

L'església parroquial és d'una superba i espaiosa nau gòtica. En les primeres capelles s'endevinen arrencs de volta de la catorzena centúria, però la nau sembla no haver-se clos fins al segle XVIe; en els paraments exteriors, ábsis, en les portes lateral i principal junt amb el fròntis, hi han els indicis d'haver-se'n acabat les obres en el segle XVIIIe. El campanar no va acabar-se.

La casa senyorial més potent de la vila i del terme era un temps la del comte de Solterra, amb una esplèndida finestra en la façana i un notable pati d'entrada; avui, molt engrandida i millorada, és la mansió del marquès de Robert, comte de Torroella de Montgrí.

La plaça, on es troba l'antiga casa del Consell o de l'Ajuntament, obra del segle XVIe, convé veure-la amb la sardana de les dotze a ple sol d'estiu, ja que som en el país típic del nostre ball nacional. Els agustins tenien un convent; l'església, de nau gòtica, serveix avui de dipòsit de carruatges; el convent, al voltant dels claustres, obra de l'any 1689, serveix de jutjat, de quarter de la guàrdia civil i d'escola, aquesta última en deploables condicions, tot esperant que l'Ajuntament, ja que la generositat

d'algun patrici triga molt a exterioritzar-se, resolgui tan imperiós problema malgrat tenir una realitzable solució aprofitant l'espaiós claustre. En alguns carrers abunden encara boniques finestres que es veuen escampades per les cases de la vila per més que van desapareixent per a convertir-se en vulgars balcons.

En temps de la seva prosperitat tenia Torroella diverses fàbriques de drap o panyos; i el gremi dels *peraires*, compresos els teixidors i els tintorers, anava regit per unes ordinacions aprovades a 23 de juny de 1373 pel rei Pere III de les Cerimònies, amb l'objecte de que la fabricació es conservés bona. Ja devia estar decadent tal indústria quan el pare, torroellenc, del beat Maurici Proeta va anar a establir-se a Castelló d'Empúries, en el segle XVIIe. Es cosa sabuda que el beat Proeta era patró dels tintorers de Barcelona per aquest miracle que se li atribueix: havia el seu pare sortit a viatge havent-li encarregat que tenyís certes pessets de determinats colors. El beat Maurici, entregat a les seves meditacions, quan el pare va estar de retorn encara no havia complert l'encàrrec; per estalviar-se renys va barrejar tints i pessets i, davant dels ulls del pare, va treure cada peça del color que li tenia assenyalat. Avui a Torroella no es té ni el record de cap indústria. Es una vila essencialment agrícola.

Ja és hora que pujem al castell de Montgrí, la muntanya de les tres testes que es veu desde quasi tot l'Empordà; la del mig, que mostra la gola negra del cau del Duch, està cimejada pel castell. Primer de tot, ens mirarem l'ermita i santuari de Santa Caterina, situat en una fondalada, l'única poblada de pins i llores i altres arbres d'aquella muntanya, punt de devoció dels torroellencs, en el que hi acudeix gran concurs de gent així com també de l'Escala, Albons i Belcaire el dia de l'aplec, que és el 25 de Novembre. Sembla que va ésser fundat el santuari en el segle XVIe per uns frares del monestir de Montserrat, i és cert que no hi cap rastre d'edificació anterior; però s'hi conserva una magnífica taula de la Mare de Déu de la Llet, del segle XIVe que és la més gran i potser la més bella de totes les que, representant l'alletament, es conserven escampades.

La primera notícia que tenim del castell de Montgrí és que a 28 de maig de 1294, el rei Jaume II escriu al veí de Torroella i procurador reial Bernat de Llabià per que es cuidi de l'administració i de la direcció de les obres, que devien trobar-se molt avançades a 19 de febrer de 1297 perquè el rei encarregà al mateix Bernat de Llabià la custòdia del castell amb l'obligació de tenir-hi a la seva disposició deu homes d'armes, una bèstia de càrrega i dos mastins. Per ausència d'En Bernat de Llabià, a qui el rei otorgà càrrecs de la més gran importància, en 1301 nomena a En Dalmau de Castelnou, però sempre, amb poques excepcions, sol tornar a mans de la família Llabià la procuraduria del castell i vila de Torroella. La darrera nota referent al castell és de l'any 1413 en què davant En Ferran d'Antequera presta homenatge En Bernat Sureda en qualitat de procurador d'En Ramon de Llabià, fill i hereu universal d'En Pere de Llabià, per la guarda i comanda del castell de Montgrí.

L'efecte que produeix la fàbrica del castell és extraordinària per les seves grans proporcions i el color daurat que les centúries han imprés a aquesta construcció del segle XIIIe. Els quatre grans paraments porten torres d'angle i estan cimejats per marlets i no tenen sinó una obertura partida per una columna per pany protegides per un matacà, essent més important el que protegeix la porta.

Des del castell se'ns ofereix la vista de la badia del Ter i veiem el riu atravesant la riallera extensió inacabable d'horta de Verges i de Torroella que s'enfila sota els oliverars que festonen la falda del Montgrí; endevinem molts campanars coneguts i les muralles de Pals i de Peratallada: Bagur s'ens apareix elevada i blanca, i les Gabarres, i els Angels i la pendent de Foixá i, més llunyans, però clar, el Montseny i, tirant envers tramuntana, el Pireneu destacant-se el Canigó com un centinella de la gran serralada. Si dirigim suaument la mirada cap a llevant veurem distintament la badia del Fluvià i la Muga ovirant-se l'antiga Empúries, l'Escala, el Mongó i Roca Maura, com una onada revolta i el nostre mar del que surten, com estranys bastiments, les illes Medes: la gran, l'illa petita, el Lleó, el Medallot. Més aprop ens imaginem l'antic palau Mirador amb el rei Joan, rebent-hi els missatgers del rei de França i de la Universitat de París que venien amb important embaixada per a tractar del cisma de l'església i del matrimoni d'una infanta; com el nostre rei els convida a la manera nostra per l'art del seu coc mestre Anton i els fa veure bona *xerraviada*, que els embaixadors confessen no haver begut millor vi en la vida; com en Joan entreté els missatgers francesos sense comprometre's ell, ni el nombrós consell que porta de cavallers i de prelats; i com li arribavem noves de Còrsega per naus que enclaven al grau o port de Torroella. Però aquí sota, en direcció contrària observem Albons, i el famós castell de Belcaire, que el darrer Ponç Hug dels comtes d'Empúries, envilí amb els vicis més degradants d'un alt personatge, estat de postració que el rei Jaume II va aprofitar per formar-li el pitjor dels processos en 1311, que el portà amb el temps a la cobdiciada herència del comtat. Per aixó el castell de Montgrí on ens trobem no va acabar-se, però ja que les idees ens hi porten donarem una ullada a les imponents ruïnes del castell de Belcaire; el seu recinte exterior, la bonica tribuna de la capella, la porta forana, les torres, l'antiga sala convertida en l'església actual, i l'església del cementiri prou divulgada per les pintures d'En Modest Urgell.

Les illes Medes en tot temps havien estat cau de pirates que atracaven i se n'enduien presos i captius. El rei Martí va establir-hi un monestir d'hospitalers que en 1442 uns pirates genovesos varen atacar. En els temps d'aquells reis cesaristes més poderosos, Carlos I i Felip II, fou quan la pirateria a les Medes va adquirir més desenrotllament en aquells indrets; per aixó tots els masos entre Torroella i l'Estartit tenen encara una alta torra. Hi hagué un fort que fa anys va desartillar-se. Ara hi ha un far de tercera classe.

Ja veiem a l'Estartit, platja excel·lent, enfront de les Medes, i de les

millors situades per a pendre-hi banys de mar. Aquesta circumstància, junt amb el bon tracte dels Estarditencs, i les delícies del barquejar, fa que cada any hi acudeixin més forasters i s'hi construeixin noves cases i xalets.

En altre ocasió podrem tractar de l'Estartit i de les illes Medes. Ara donem per llesta aquesta idea general de la vila de Torroella de Montgrí i del seu castell.

JAUME MASSÓ TORRENTS

§

El castell de Torroella de Montgrí és un dels més importants de la costa catalana. Situat a uns 150 metres d'altitud, sobre un penyal de pedra calcària, ofereix una vista espectacular de la badia de Sant Pere i de la vila de Torroella. El castell, que pertany a l'època medieval, ha estat restaurat i ara acull un museu d'història local. A prop del castell hi ha un petit port de peixos, on es venen frescos peixos de la zona.

La vila de Torroella de Montgrí és una de les més boniques de la costa catalana. Situada a uns 150 metres d'altitud, sobre un penyal de pedra calcària, ofereix una vista espectacular de la badia de Sant Pere i de la vila de Torroella. La vila té una història rica i variada, amb molts llocs d'interès històric i artístic. Entre d'altres, cal destacar el castell de Torroella, el Museu d'Història Local i el Parc de la Mare de Déu.

El castell de Torroella de Montgrí és un dels més importants de la costa catalana. Situat a uns 150 metres d'altitud, sobre un penyal de pedra calcària, ofereix una vista espectacular de la badia de Sant Pere i de la vila de Torroella. El castell, que pertany a l'època medieval, ha estat restaurat i ara acull un museu d'història local.